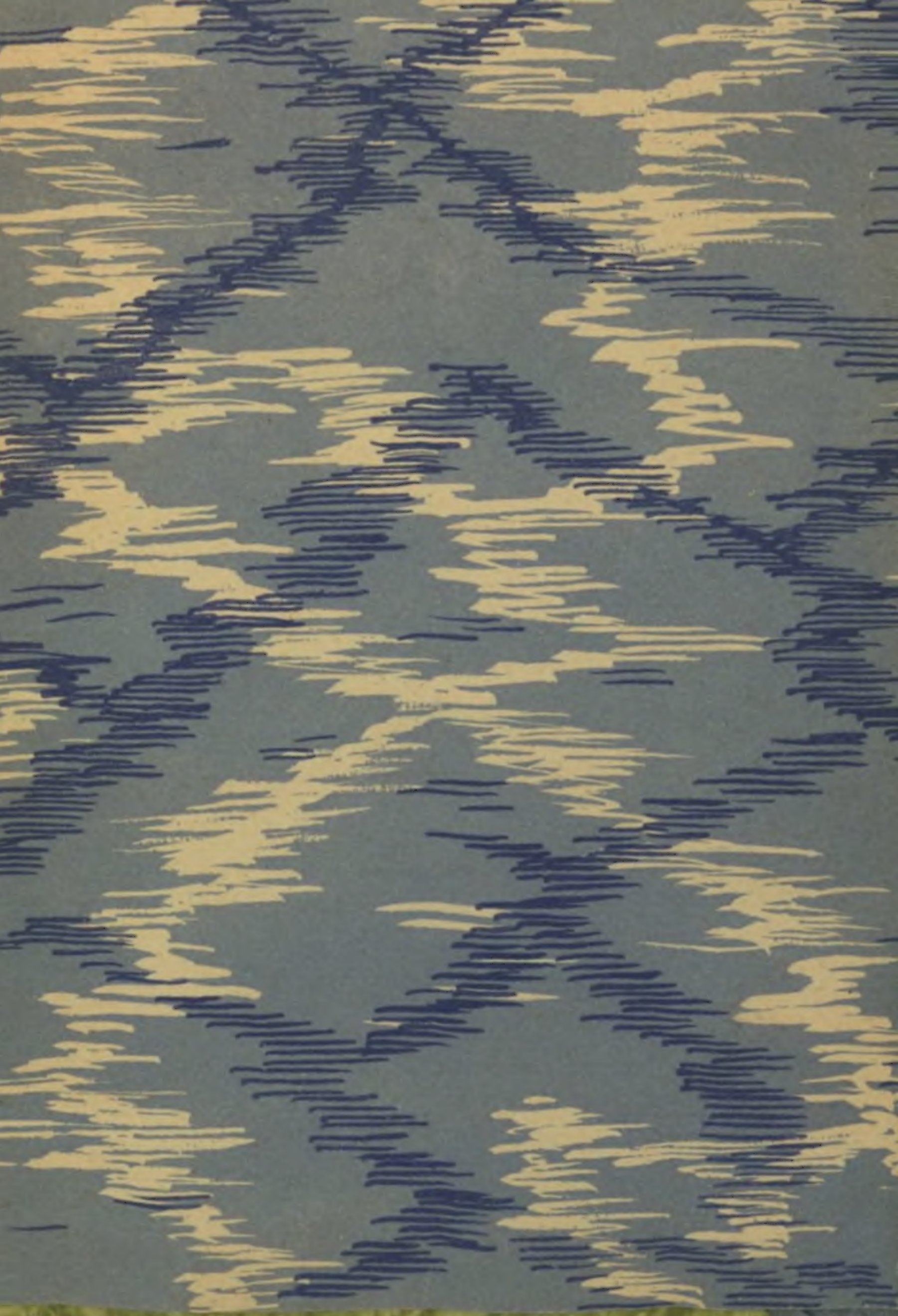

УКРАЇНСЬКА ГРАМАТКА

—

Не цура́йтесь того́ сло́ва,
Що ма́ти спива́ла,
Якъ мало́го сповива́ла
Зъ мали́мъ розмовля́ла....

Т. Шевченко.

—

МОСКВА
Въ друкарні Каткова и Т-ва.
1861 року.

А16554 И
2 Вр
А 4 16554 4/1 р.
Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
Інв. 170292
Звірено-66

Печатать позволяется. Москва, 6 августа, 1861 года.
Ценсоръ. *И. Росковшенко.*

ВНООФ
Звірено 2006 р.
БІБЛІОТЕКА
Академії Наук
УРСР
№ 45044

Скомпонувавъ Илья Деркачъ.

А 16554 И/С
52372

До вчителя.

Знеда́вня навча́ють чита́ти одъ разу по верха́мъ. Відъ чо́го не такъ вже ва́жко ста́ло вчи́тьця гра́моті. Нічого вже більшъ школяре́ві до́вго нуди́тьця надъ букваре́мъ. Въ *десять* уро́кивъ школя́ръ ма́е змо́гу навчи́тись до́бре чита́ти, коли́ тільки вчи́тель пильнува́тиме ко́жний уро́къ до ладу́ проказа́ти и не квапитиме́тьця почина́ти да́лі, не поба́чивши, що школя́ръ до́бре зна́е те, що вже ёму́ прока́зано. За́годі ще вчи́тель пови́ненъ прочита́ти все те, що напи́сано *до вчи́теля*; а після́ то́го, неха́й почина́е вчи́ти ко́го схо́че. До́бре бу́де. Нови́нка не важка́, не тре́ба бага́то моро́чити свою́ го́лову. Отъ чита́йте ли́шень, якъ це ро́битьця. Почина́йте зъ пе́ршого уро́ка.

Урокъ перший.

Въ пе́рший уро́къ вчи́тель пока́зуе пе́рше сло́во, напри́кладъ, *лю-де*, вытина́ючи рiзно ко́жний складъ сло́ва; школя́ръ промовля́е за нимъ. За цiмъ пока́зуе дру́ге сло́во—*сi-но;* по́тiмъ промовля́ютьця пе́рши два сло́ва уку́пi (*лю-де, сi-но*). Да́лi вчи́тель пока́зуе тре́йтье сло́во—*ги-ря*, и промовля́е уку́пi зъ школяро́мъ усi три сло́ва (*лю-де, сi-но, ги-ря*). Отта́къ пока́зуетьця и промовля́етьця уку́пi и оста́тьне сло́во (*ку́-на*). Пiсля́ цёго вчи́тель пока́зуе на яке́ не́будь сло́во. напри́кладъ, *сiно*. або йише яке́; школя́ръ повйненъ самъ прочита́ти. Поба́чивши, що школя́ръ до́бре запа́мьятувавъ ко́жне сло́во, розка́зуе ёму́, що ко́жне сло́во визнача́е.

Коли́ школя́ръ вмiтиме показа́ти и прочита́ти ко́жне сло́во, тодi вже вчи́тель почина́е пока́зувати *склади*. Спершъ вчи́тель самъ чита́е склади́—*па, ку, но, ря, ги, сi, де, лю*, пока́зуе, въ яко́му сло́вi е таки́й складъ; а пiсля́ цёго прохае́ школяра́ показа́ти ёму́, яки́й не́будь скла́дъ промiжъ склада́ми и вшука́ти скла́дъ въ сло́вахъ. Спершъ еди́нъ складъ, напри́кладъ, *па*, пiсля́ дру́гий—*ку* и отта́къ усi. Коли́ вчи́тель поба́че, що школя́ръ вмiе вшука́ти складъ промiжъ склада́ми и въ сло́вi, тодi

тре́ба ёму́ розказа́ти, що таке́ сло́во и що таке́ складъ. Коли́ школя́ръ тя́митиме, що таке́ сло́во и що таке́ складъ, тоді вже мо́жно прока́зувати и бу́кви (*).

Спершъ вчи́тель прока́зуе пе́рший складъ—*па*, и, затули́вши *п*, пита́е, що поки́нулось?—Поки́нулось *а*. Та́кечки тре́ба зроби́ти и зъ дру́гими склада́ми: *ку, но, ря, ги, сі, де, лю*.—Відки́нувши відъ ціхъ склади́въ *к, н, р, г, с, д, л*, поки́нутьця—*у, о, и, я, і, е, ю*. Всі ці оста́тні бу́кви зву́тьця *голосни́ми*, за-для́-то́го, що витина́ютьця по́вним го́лосомъ.

Слова́.

Лю-де Ги́-ря

Сі-но Ку́-па

Складй.

па ку но ря ги сі де лю

(*) Такъ ба́чте, пано́ве. яка́ новинка—колись письме́нні лю́де, якъ вчи́ли чита́ти, то почина́ли зъ *азъ, буки, віди* и далі, ажъ до *ижиці;* а після́ вчи́ли склада́ти бу́кви и розбира́ти слова́. Тепе́речка ро́блять кра́ще: почина́ють зъ то́го, що розбира́ють слова́ на склади́, а склади́ на бу́кви.

Складй и бу́кви.

па ку но ря ги сі де лю

а у о я и і е ю

Голосні.

а у о я и і е ю

Урокъ другий.

До вчйтеля.

Колй школя́ръ до́бре зна́тиме голосні, тодї тре́ба проказа́ти ёму́ и дру́ги бу́кви. Зновъ тре́ба попроха́ти школяра́ прочита́ти складъ, напри́кладъ, *па*, и, затули́вши *а*, спита́ти, що поки́нулось?— Одно *п*. Школя́ръ не прочита́е одно́ *п*, то й тре́ба ёму́ розказа́ти, що за́-для́-то́го, щобъ *п*, або́ йнши *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, ви́мовити, тре́ба ко́жну прикла́дати до голосно́ї *а*, чи до яко́ї йншоі: *у*, *о*, *я*, *и*, *і*, *е*, *ю*, и вїдъ цёго *п*, *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, прозива́ютьця *приголосні́ми*.

Після́ цёго вчйтель прока́зуе усі ті складй, въ яки́хъ и *голосні* и *приголосні* до́бре знае́ школя́ръ; и колй поба́че, що школя́ръ безъ по́милки іхъ

чита́є, тоді тре́ба прохáти ёго́ зкла́сти слова́ (*лю́де, сі́но, гі́ря, ку́па*) зъ тіхъ вели́кихъ бу́квивъ, яки́ ма́ютьця на скінчі книжкі и яки́ за́годі ще тре́ба наліпи́ти на товсти́й папі́ръ и відкра́яти ко́жну бу́кву посо́бне.

па ку но ря ги сі де лю

п к н р г с д л

Пригóлосні.

п к н р г с д л

Склáди.

а	у	о	я	и	і	е	ю
п-па	пу	по	—	пи	пі	пе	—
к-ка	ку	ко	—	ки	кі	ке	—
н-на	ну	но	ня	ни	ні	не	—
р-ра	ру	ро	ря	ри	рі	ре	—
г-га	гу	го	гя	ги	гі	ге	—
с-са	су	со	ся	си	сі	се	—
д-да	ду	до	дя	ди	ді	де	—
л ла	лу	ло	ля	ли	лі	ле	—

Урокъ третій.

До вчйтеля.

Въ цімъ уро́ці чита́ютьця слова́, склади́ и бу́кви такъ, якъ и въ пе́ршому. Ко́жне сло́во зъ двохъ склади́въ. Въ склада́хъ прока́зуютьця *приголосні м, б, х, в, ч, т.*

Слова́.

Мо́-ва

Бу́-ча

Ха́-та

Склади́.

мо бу ха ва ча та

Склади́ и бу́кви.

мо бу ха ва ча та

м б х в ч т

Приго́лосні.

м б х в ч т

Складй.

а	у	о	я	и	і	е	ю
м-ма	му	мо	—	ми	мі	ме	мю
б-ба	бу	бо	—	би	бі	бе	—
х-ха	ху	хо	—	хи	хі	—	хю
в-ва	—	во	вя	ви	ві	ве	—
ч-ча	чу	чо	—	чи	чі	че	—
т-та	ту	то	тя	ти	ті	те	—

Урокъ четвертий.

До вчителя.

Слова́ четве́ртого уро́ка скомпоно́вани зъ двохъ складі́въ, ко́три зову́ться *про́стими*. Про́стий складъ той, яки́й ма́е на кінці голосну́. Увсіхъ слова́хъ вити́нка на пе́ршому скла́ді. Въ цімъ уроці пока́зуютьця оста́тні *приголосні: щ, ш, ф, ц, з, ж*.

Слова́.

Щи́-ро	Ці́-ле
Ша́-ти	Зо́-рі

Фу́-га Жа́-ля

щи ша фу ці зо жа

Складай и бу́кви.

щи ша фу ці зо жа

щ ш ф ц з ж

Приголосні.

щ ш ф ц з ж

Склади

	а	у	о	я	и	і	е	ю
щ–ща	ща	щу	що	—	щи	—	ще	—
ш–ша	ша	шу	шо	—	ши	ші	ше	—
ф – фа	фа	фу	фо	фя	фи	фі	фе	фю
ц – ца	ца	цу	цо	ця	ци	ці	це	цю
з – за	за	зу	зо	—	—	зі	зе	—
ж–жа	жа	жу	жо	—	жи	жі	же	—

Урокъ пьятий.

До вчи́теля.

Слова́ пья́того уро́ка скопоно́вани зъ про́стихъ склади́въ, а вити́нка, то на пе́ршому, то на дру́гому скла́ді. Въ цімъ уро́ці школя́ръ пови́ненъ склада́ти слова́ зъ накра́янихъ бу́квивъ; спершъ ті слова́, въ яки́хъ два склади́, (луна́, габа́) по́тімъ ті, въ яки́хъ три склади́ (ко́ливо, череда́)

Лу-на́	Га-ба́	Ме-не́
Ка́-ра	Ку-на́	Те-бе́
Ру́-та	Ді-жа́	Во-на́
Во-ли́	Ма-на́	Мо-го́
Ко́-ли-во	Че-ре-да́	Ба-га́-то
Ху-до́-ба	Ку́-ря-во	Ба-ри́-ло
Со-кі́-ра	Ба-ля́-си	Чу-жи́-на
Ди-ти́-на	Ка-ли́-на	Зо-зу́-ля

Урокъ шостий.

До вчителя.

Слова́ цёго уро́ка зъ склада́ми *переве́рнутими*. Переве́рнутими склада́ми зву́тьця ті, які́ почина́ються голосно́ю бу́квою: *ик*, *яр*, *ят* и дру́гі; а не такъ яки́ про́сти, въ ко́трихъ зъ почáтку стоїть при́голосна. Щобъ ви́значити до́бре школяре́ві, що таке́ про́стий и що таке́ переве́рнутий складъ, вчи́тель повúненъ скомпонува́ти *про́стий* складъ *(ки)* и розказа́ти, що вінъ про́стимъ зве́тьця за-для-то́го, що почина́етьця при́голосною *к*; а коли́ голосну́ *и* постанови́ти попе́реду при́голосної (и ка́жучи це, переста́новлюе), то складъ бу́де прозива́тись *переве́рнутимъ*. Після́ цёго е змо́га чита́ти усе́ те, зъ чого́ *скомпоновано́* шо́стий уро́къ.

Ик-ли

Яр-мо́

Ят-ка

Ів-га

Юр-ко́

ик-ки, ли-ил, яр-ря, мо-ом, ят-тя, ка-ак, ів-ві, га-аг, юр-рю, ко-ок.

Ик-ли у ка-ба-на́. Юр-ко́ и Ів-га по-і-ха-ли на по́-ле. На на́-шо-му ба-га́-рі по-го-ри́-ли я́т-ки. Яр-мо́ и ли́-хо па́-да-е на до́-лю сі-ро́-ми.

Урокъ семий.

До вчителя.

Слова́ въ цімъ уро́ці скомпоно́вани зъ *середніхъ* складі́въ. Сере́дніми склада́ми зову́тьця таки́ склади, въ яки́хъ голосна́ стоіть проміжъ при́голосними; напри́кладъ, ван, кач.

ва-ап-вап	ка-ач-кач	ку-ур-кур
ба-аг-баг	са-ак-сак	ря-яд-ряд
ос-си-оси	ри-ин-рин	се-ер-сер
ва́пна	ка́чка	ку́рка

багнó	**саквú**	**рядновó**
осúка	**рúнва**	**сéрце**
вап-пав	**кач-чак**	**кур-рук**
баг-габ	**сак-кас**	**ряд-дяр**
оси-исо	**рин-нир**	**сер-рес**

Вó-ля ко-за-ка́ дó-ля. Дúво. що у па́-на жúн-ка хо-ро́-ша. Ка-тю́-зі по за-слу́-зі. Що гро-ма́-ді, те и ба́-бі. А-би бо-ло́-то, а жа́-ба бу́-де.

Урóкъ восьмúй.

До вчúтеля.

Въ цéму урóці трéба вúзначити школярéві, де трéба становúти ъ и де ь, та ще й те, що ъ и ь нема́ змóги лічити за бу́кви, бо воúй тільки показу́ють, що *приголосна* бу́ква, біля́ кóтроі постановлена (ъ, ь) вимовля́ється твéрдо, або мья́ко; твéрдо, колú постановлено ъ, наприкладъ, чóвенъ,

млинъ; мьяко, коли поставлено ь, напри́кладъ, півень, кінь, ру́зье, серде́нько. (*)

ъ	ь
аж-ажъ	чет-четь
дяк-дякъ	ос-ось
жах-жахъ	чут-чуть
яр-яръ	жал-жаль

зъ-зъма́лку, зъ-зъро́ду, из-изно́въ, из-изъ просо́нья, въ-въ гніву́, въ въ ряди́-годи́.

Трохи́мъ побі́гъ стріча́ти зъ ону́ками свою́ Га́нну. Га́нна изъ клу́ночка доста́ла черво́ний образо́чекъ зъ фольги.

(*) Въ стари́хъ грама́ткахъ, чи букваря́хъ, ъ зове́тьця еръ, а ь-ерь и лічаться вони́ за бу́кви півголосні. Тепе́речка ъ и ь лічатьця не за бу́кви, а за за́значки: ъ за нажку́, чи за тве́рду, а ь за мьяку. По де якихъ на́шихъ украінськихъ книжка́хъ ъ зовсімъ не стано́витьця, а замісць ь стано́витьця зазначка (').

Урокъ девьятий.

До вчи́теля.

Ту́течка пови́неньъ вчи́тель показа́ти, якъ вити-на́етьця *й*, и що вона́ стано́витьця *за почáтку* сло́ва, напри́кладъ, куди́ йдешъ; на *скíнчі* слова, напри́кладъ, гай, малю́й; *въ середéні* сло́ва, напри́кладъ, наймичка и *проміжъ* слова́ми, напри́кладъ, та й годі.

ай ей ій ой уй ий юй яй

ай-гай уй-дуй

ей-цей ий-який

ій-мій юй-малюй

ой-той яй-гуляй

Не гада́й про ме́не. Почека́й тро́хи—я за́разъ верну́сь. По цей бі́чъ Дніпра́. По той бі́чъ Дніпра́. Мій коханий дру́же. Нагоду́й ста́рця. Не плю́й въ крини́цю—

згоди́тьця напи́тьця. Чита́йте, читайте, зна́тимите на чімъ світъ стоіть.

—

Есть на світі до́ля,
А хто іі зна́е?
Есть на світі во́ля.
А хто іі ма́е?
Есть лю́де на світі —
Срібломъ-зло́томъ ссяють,
Здае́тьця. пану́ють,
А до́лі не зна́ють,—
Ні до́лі, ні во́лі!
Зъ нудьго́ю та зъ го́ремъ
Жупа́нъ надіва́ють,
А пла́кати—со́ромъ.
Возьми́ть срібло-зло́то
Та бу́дьте бага́ті,
А я візьму́ слёзи—
Ли́хо вилива́ти;
Затоплю́ не до́лю
Дрібними слёза́ми,
Затопчу́ нево́лю
Бо́сими нога́ми!

Тоді я весе́лий,
Тоді я бага́тий,
Якъ бу́де серде́нько
По во́лі гуля́ти!

Тарасъ Шевченко.

Урокъ десятий.

До вчйтеля.

Въ цёму уро́ці прикладаю́ться таки́ слова́, яки́хъ стимо́къ зміня́ється дода́чею де яки́хъ склади́въ. Вчи́тель повйненъ прохати школяра́, щобъ вінъ таки́ слова́ скла́давъ зъ накра́йнихъ бу́квивъ, не одинъ тільки разъ, а двічи, трічи и бі́льшъ,—до́ти по́ки не вмітиме скла́дувати не помиля́ючись.

При цёму уро́ці, якъ и при всіхъ дру́гихъ, вчи́тель повйненъ розка́зувати школяре́ві, що визначає ко́жне сло́во.

Мо́ва-розмо́ва, ру́та-отру́та, ямапля́ма, стілъ-постілъ, ма́ло-чима́ло, ду́же-байду́же, дай-гада́й, ба́лка-риба́лка, дно-рядно́, кі́лько-скі́лько, гай-бага́й, чоло́-чоловікъ.

скарбъ-скарбни́ця, теля-тели́ця, гай-гайворонъ, до́вго-довгоно́сикъ, шинка́ръ-шинка́рка, швець-шевчи́ха, моля́ръ-моляри́ха, бондаръ-бо́ндарка, риба́лка-риба́лчиха, ткачъ-тка́ля, кра́марь-кра́марка.

ПСАЛОМЪ ДАВИДИВЪ.

Блаже́нний мужъ на лука́ву
Не вступа́е ра́ду,
И не ста́не на путь зло́го,
И зъ лю́тимъ не ся́де;
А въ зако́ні госпо́днёму
Се́рце ёго́ й во́ля
Навча́етця; и стане вінъ—
Якъ на до́бримъ по́лі,
Надъ водо́ю поса́жене
Дре́во зеленіе,
Плодо́мъ вкри́те: такъ и мужъ той
Въ добрі своімъ спіе.

А лука́вихъ, нечестивйхъ
И слідъ пропада́е;
Якъ той по́пілъ, надъ землею,
Вітеръ розмаха́е.
И не вста́путь зъ пра́ведними
Злйі зъ домовйни.
Діла́ до́брихъ обновля́тьця,
Діла́ злихъ загйнуть.

—

Про лічбу.

Лічба у насъ спершъ була́ церко́вносло́вляньска; тепрежъ у насъ, якъ и скризь по люду словлянському, почалй писа́ти ара́пською лічбою.

	арапська	римська		арапська	римська
Едйнъ	1	I	Двадцять	20	XX
Два	2	II	Трйдцять	30	XXX
Три	3	III	Со́рокъ	40	XL
Чотйри	4	IV	Пьятьдеся́ть	50	L
Пьять	5	V	Шістьдеся́ть	60	LX
Шість	6	VI	Сімдеся́ть	70	LXX
Сім	7	VII	Висімдеся́ть	80	LXXX
Висім	8	VIII	Девьятьдесять	90	XC
Де́вьять	9	IX	Сто	100	C
Де́сять	10	X	Тисяча	1000	M

Кінець.

До громáди.

Мóже не кóжному землякóві трáпилось чýти, якúй книжкúй є на нашоі мóві. Вважáючи на це, мы гадáемъ такъ, що дóбре бýде, якъ ми скáжемо, що надрукóвано на українськоі мові за-для-дітворúй и що—до читання.

Букварь южнорусскій Т. Шевченка. . 3 к. ср.
Грамáтка П. Куліша . . . . . 5 » »
Українська абéтка М. Гатцюка. . . . 15 » »
Домашня наука Шейковскаго, дві книжки. 30 » »
Українська грамáтка И. Деркача. . . 5 » »

До читання.

Хата П. Куліша. . . . . 75 »
Кобзарь Т. Шевченка . . . . . 1 » 50 »
Повісткі (Народні оповидання) М. Вовчка. 50 »
Хмельнищина П. Куліша. . . . . 25 »
Вжинокъ рідного поля М. Г. . . . 1 » 25 »
Повісткі Квітки (Основьяненко). . . 2 » 50 »

Усі ці книжки є змога купувати у книгарняхъ:

Ал. Ильича Глазунова, въ Москвѣ.
В. Г. Борщевскаго, въ Кіевѣ.
Х. Л. Изопольскаго, въ Полтавѣ.
Д. Е. Кожанчикова, въ Петербургѣ.

—

БИБЛІОТЕКА

Ац16554

Кол. Б. Грінченка